

2013. augusztus 10. - **Ma is keveseket érdekel a szocialista büntetőtáborok története**

Hát gratulálok, magát rehabilitálni fogják. - Inkább tessék akasztani! Részlet Bacsó Péter A tanú című filmjéből

Hatvan évvel ezelőtt számolták fel a kazincbarcikai internálótáborot, ahová döntően a szovjet hadifogságból hazatért katonatiszteket zárták. Építették a vegyi kombinátot és a szocializmust büntetésből. Kellett a sok munkáskéz, s a foglyok ideológiailag sem voltak elég képzetek az új rendszerhez.

Soha, sehol, senkinek. Negyven éven át nem volt szabad beszélni a kazincbarcikai internálótáborról, még létezése is állami titoknak minősült. Ma már kutatható a téma, csak éppen valamiért alig foglalkoznak vele, az iskolákban sincs szó - tisztelet a kivételnek - a huszadik század szégyenfoltjáról. Kazincbarcikán hiába kérdezősködünk az utcán, senki nem tud vagy nem akar beszélni a borsodi város múltjáról. A BorsodChem központja mellett, a Zemplény utca környékén elterülő szocreál lakótelep az egykori kényszermunkatábor mementója: 1951-ben ezekbe a háromszintes blokkokba költöztették be a politikai foglyokat, persze akkor még rendes berendezés és komfort nélküli lakásokba, szögesdróttal, reflektorokkal, őrtornyokkal körbevéve. Miután felépült a gyár, s az internáltakat elbocsátották, az otthonokat felújították, és munkáscsaládoknak utalták ki. Ma már kevesen élnek itt a régi lakók közül, egy öregurat tudnak csak megnevezni közülük. Felcsöngetünk hozzá, megkérdezzük, tud-e bármit arról, mi történt itt hatvan évvel ezelőtt.

Nem igazán. Viszonthallás - érkezik a válasz a kaputelefonon át.

Nem foglalkozom ilyesmivel - vágja rá egy másik idősebb ember az utcán. Földszinti ablakában könyöklő asszonyt szólítunk meg, ő 1976 óta lakik itt.

Mondanak az egykori táborlakókról ezt is, azt is - foglalja össze ismereteit, mást belőle sem tudunk kiszedni. Az üzem recepcióján a kilencvenes évek elején állított emlékműről érdeklődünk, a pultosnő lázas telefonálásba kezd, de mint mondja, nem hallott erről a történetről eddig. Végül kiderítik, nem messze a kaputól áll egy emlékmű, talán azt keressük.

Tíz méterre innen valóban megtaláljuk a táblát, amely elé épp az egyik munkásember támasztotta motorkerékpárját. Néhány elszáradt koszorú mutatja, hogy tartottak itt néhány október 23-i ünnepséget az elmúlt években, két szalag szövegét tudjuk kiolvasni, egyiket a gyár, a másikat az MSZP hozta valamikor.

Az Államvédelmi Hatóság kezelésében álló táborot 1951. október 6-án nyitották meg, s '53-ban, éppen hatvan éve zárták be. Döntő többségében a szovjet hadifogolytáborokat megjárt katonatisztek kerültek ide, olyanok, akik hazatérésük után még nem voltak ideológiailag kellően képzetek az új világhoz. Munkaerejükre volt persze leginkább szükség, épült a rendszer és a gyár. Ezerkétszáz-ezerháromszáz katonát zártak be a táborba, köztük nagyapámat, Péter Károly főhadnagyot, géppuskás századparancsnokot. Míg élt, keveset kérdeztük, ő keveset mesélt. Két emlékkép maradt meg csupán tőle, az egyik szerint a gyűjtőben olyan keskeny fekvőhelyeket kaptak, hogy az egész társaság csak egyszerre tudott megfordulni éjszaka, úgy helyezték el őket, mint heringeket a konzervdobozban. S többször hallottuk tőle azt is, hogy míg a Szovjetunióban idővel egészen emberséges kapcsolatot sikerült kialakítani az őket fogva tartó katonák némelyikével, a magyar ávó-sok egytől egyig kegyetlen, gonosz és korlátolt emberek

voltak. Akiket aztán soha, sehol, senki sem kért számon, akik még élnek, máig háborítatlanul tengetik nyugdíjas éveiket. Kazincbarcikára hurcoltak - hasonlóan a tiszalöki táborhoz - német nemzetiségű férfiakat is, akiknek családját időközben kitelepítették, így nem volt hova hazamenniük. Mehettek hát építeni a szocializmust. A táborban élet-halál ura Szücs-Fürst Béla hadnagy volt, aki leginkább a pofozószobában tartózkodva próbálta leleplezni az összeesküvéseket. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából kikért dokumentumokból kiderül, a táboron belül is voltak besúgók, folyamatosan figyelték, miről beszélgetnek, kikkel barátkoznak az őrizeteseik. Tarjányi Miklós ávós alhadnagy jelentésében például ezt olvassuk nagyapámról: „A táborban jobboldali magatartást tanúsító személyekből áll baráti köre”, más helyen pedig ezt írják róla: „a tábor egyik rémhírtérjesztője. Állandó elkeseredett megjegyzéseit az őt bizonyos fokig respektáló személyek meghallgatják és azután mint tényeket terjesztik. Péter pl. kijelentette, hogy mindnyájan megbélyegzett emberek, és az új társadalom így is fogja őket kezelni. Ez a kijelentés hamarosan elterjedt és sok hadifogolynál letörtséget és ellenséges beállítottságot eredményezett.” Az élet igazolta, hogy nagyapám nem mondott butaságokat

A még életben lévő hajdani fogvatartottak egyikével, Ormos Andrással a téma egyik fő kutatója, Bank Barbara segítségével lépünk kapcsolatba. Az egykori honvéd Stuttgart mellett lakik, 1992-ben tért vissza először Kazincbarcikára, az emlékmű avatásán beszédet is mondott. Rengeteg az emléke, csak ő sem szívesen mesél. Nehezen áll rá a beszélgetésre, de aztán csak belekezd. Kazincbarcikára kerülése előtt öt évig Szuhumiban volt hadifogoly, a Fekete tenger partján. Mint mondja, a szerencsések közé tartozott, ott legalább nem volt mínusz harminc fok télen. Amikor a szovjetek elengedték, s átléphetett a magyar határt, leborult, megcsókolta a földet. Az öröm nem tartott sokáig. Miután az ávósok őrizetbe vették, Sóstóra, majd a Mosonyi utcai toloncházba került, onnan vitték teherautóval Barcikára. A ma is álló, huszonöt méter magas sóraktár építésében vett részt, a masszív vasbeton szerkezetet felrobbantani sem lehetne. Nagyapámhoz hasonlóan Ormos András is az ávós örök indokolatlan kegyetlenségéről számol be, „Falulegény”, „Kanálpofa” -ahogy csúfoltak kettőt közülük - írni-olvasni sem tudtak, de fegyvert kaptak a kezükbe. A tisztek még bátorították is őket a kegyetlenségre. Ha unatkozott az őrség, néha minden ok nélkül kivezényelték az őrizeteseiket a napra, s addig állították őket, míg össze nem estek. Beismerő vallomásokat vizes gödörbe állítással, éheztetéssel, veréssel csikartak ki. A foglyoknak nem volt nevük, csak számuk, egyébként pedig fasiszta gazembernek, bitangnak nevezték őket. „Először tönkretesszük magukat lelkiileg, aztán fizikailag, végül akasztunk” - az ávós tisztek rendszeresen hangoztatták ezt, nem éppen a lelkesebb munkára ösztönözve az őrizeteseiket. Szegényes orvosi ellátásban részesültek csak, munka alól felmentést 39 fok feletti láz esetén adtak. A legkeményebbnek a kavicsbányai beosztás számított, a hadifogság miatt egyébként is legyengült emberek közül többen nem jöttek ki onnan élve.

Ormos András emlékei szerint a toloncházhoz képest - ahová rögvést az után zárták őket, hogy hazaértek a Szovjetunióból - élelmiszerellátásuk tűrhető volt, s immár levelet is küldhették családjuknak, tudták róluk, hogy élnek. Szabadon bocsátását követően kiadták neki, hogy német ajkúként kitelepített családjához hasonlóan el kell hagynia az országot, ennek határideje 1953. november 13. volt.

A fiatal generációból Bank Barbara történésznél kevesen tettek többet azért, hogy a munkatáborok és a kommunisták kegyetlenkedései ne merüljenek a feledés homályába. Kutat, tanulmányokat ír, tartja a kapcsolatot a túlélőkkel. Elkészítette a recski és tiszalöki tábor háromdimenziós képét, dolgozik a kazincbarcikain is, nemrég pedig Németországba vitt

kollégáival tematikus kiállítást. Hadd lássák a művelt nyugaton, hogy nem csak a nácizmusnak voltak áldozatai! Sok a süket fül, nehéz felkelteni az érdeklődést ebben a témában, hiába, mondja Bank Barbara, a győztesek írják a történelmet.

Országos rabgazdálkodás folyt az ötvenes évek elején. 1953-ban 5100 internáltat, 32 ezer politikai elítéltet tartottak számon, de valójában ennél is többen lehettek, s hozzájuk jöttek még a munkaszolgálatosok. Építették a gyárakat, lakótelepeket, reptereket, egyetemeket. A " fogva tartás körülményeiről, a munkamódszerekről nem szóltak az akkori híradások, a téma ma sem különösebben népszerű. Jellemző, teszi hozzá a történész, hogy a bíróság idén januárban (!) is elutasította egy koncepció perben elítélt egykori vezérkari tiszt rehabilitációs kérelmét.

Kazincbarcikán a szalézi rend szerzetesei az elsők, akikkel érdemben beszélni tudunk a múltról. Sajnos, mondják, kevesen érdeklődnek a közelmúlt történelme iránt, inkább tabuként kezelnek kényes kérdéseket. Az ő helyi iskolájukban azonban tanítják a kényszermunkatáborok történetét, minden diákjukat elviszik a Terror Házába is.

Ölveczki László kazincbarcikai történelemtanár megerősíti: megfelelnek a valóságnak tapasztalataink, az emberek többsége elzárkózik, ha a témáról hall.

- Kazincbarcikán, még a fű is piros, ez az igazság - teszi hozzá. A fiatalok elmennek a városból, az idősebbek meg nosztalgiáznak a munkásmozgalmi idők után. Őket az ötvenes évek közepétől hozták fel falvakból, lakást, biztos megélhetést adtak nekik, s igen jó szívvel emlékeznek vissza erre az időszakra. Az árnyoldalakról meg nem beszélnek, s mindent, ami a jobboldallal kapcsolatos, mereven elutasítanak - mondja a politikával aktívan foglalkozó tanár. Óriási a szocialista túlerő, a polgári oldal annyifelé húz a városban, amennyi képviselője van, ez pedig állandó forgácsolódáshoz vezet.

Fasisztázni már nem divat, valahol, tudat alatt Ölveczki László szerint a szocializmus helyi nagy öregjei is sejtik, hogy súlyos bűnöket követtek el negyven év diktatúrája alatt az ország ellen, így inkább nem is beszélnek a múltról. Ez a legegyszerűbb, a szőnyeg alá söprés, az elhallgatás. Október 23-án azért kivonulnak az MSZP képviselői is a helyi emlékművekhez, koszorúznak, beszédeket mondanak, de arról például nincsen szó, hogy hány internált holttestével erősítették meg a vegyi kombinát alapzatát.

A kutatók nyolc halálesetről tudnak, de ennél biztosan többen voltak, akik sosem térhettek haza. Az internáltak első csoportját 1953 augusztusának elején bocsátották szabadon, az utolsó foglyokat, köztük Péter Károly főhadnagyot csak november 19. körül, ő Sopronba tért volna haza családjához, ám a nyugati határsávba még évekig nem léphetett be. Így költözött a család először Gödre, majd a fővárosba. Akik megjárták a táborot, sokáig nem kaphattak rendes munkát, megfigyelték őket, korlátozták mozgásterüket.

A hatvanadik évfordulón illene új koszorúkat vinni Kazincbarcikára. **György Zsombor**

A riporthoz felhasznált források: Görbedi Miklós: Szögesdrótok mögött a Sajó völgyében.

Magyar Ciszterci Diákok Szövetségének egri osztálya, 1992; Bank Barbara-Gyarmati

György-Palásik Mária: Állami titok. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára -

L'Harmattan Kiadó, 2012